

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Bakalářská práce

Morální postoj hrdiny v totalitní společnosti (George Orwell, 1984)

Moral Stance of a Hero in Totalitarian Society (George Orwell, 1984)

Vypracovala: Lucie Pelánová
Vedoucí práce: PhDr. Alice Sukdolová Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

Podpis:.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Alici Sukdolové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, stejně tak za čas a cenné rady, které mi během vypracovávání této práce poskytla.

Anotace

Tato bakalářská práce nejprve vymezí charakteristiku žánru dystopie a uvede autora románu 1984 do kontextu anglické literatury poloviny 20. století. Dále se bude věnovat prvkům románu 1984, které jsou typické pro žánr dystopie, a zaměří se na charakteristiku hlavního hrdiny a na jeho vnitřní morální postoje. V závěru práce zobecní princip fungování totalitní společnosti a smysl vnitřního individuálního odporu jedince ve vztahu ke společnosti.

Abstract

This bachelor thesis first defines the characteristic of the genre of dystopia and puts the author of the novel 1984 in the context of English literature of half of the 20th century. Further, it will focus on the elements of 1984, which are typical for the genre of dystopia and it will focus on the characteristic of the main hero of the novel and his internal moral attitudes. In conclusion, this thesis will generalize the principle of functioning of the totalitarian society and the purport of personal internal resistance of the individual in relation to the society.

Obsah

1. Úvod	1
2. George Orwell	2
3. Literární žánr dystopie.....	6
3.1. Utopie versus dystopie	6
3.2. Anti-utopie versus dystopie.....	7
3.3. Charakteristika dystopie.....	8
4. Znaky dystopie v románu Devatenáct set osmdesát čtyři	12
5. Totalitarismus	19
5.1. Definice totalitarismu.....	19
5.2. Orwellův postoj vůči totalitarismu.....	20
5.2.1. Utváření Orwellových antitotalitních názorů	20
5.2.2. Projevy Orwellových anti totalitních postojů v jeho dílech	22
6. Charakteristika postav románu Devatenáct set osmdesát čtyři	26
6.1. Charakteristika Winstona a jeho vnitřní morální postoj.....	26
6.2. Rozdílnost názorů Winstona a Julie	30
6.3. Winstonův pohled na O'Briena.....	33
7. Smysl vnitřního individuálního odporu jedince ve vztahu ke společnosti	36
8. Závěr.....	37

Bibliografie

1. Úvod

George Orwell patří mezi významné autory první poloviny dvacátého století. Známe je především díky antiutopickým dílům *Farma zvířat* a *Devatenáct set osmdesát čtyři*, významným byl ale i v oblasti eseistiky a žurnalistiky. Po jeho přímých zkušenostech s autoritářskými režimy jako byly imperialismus, fašismus, nacismus a ruský komunismus, se ve své tvorbě postupně obrací k systematické kritice oněch režimů, neboť narušují svobodu a demokracii. Jelikož byl svým způsobem socialista, snažil se prostřednictvím těchto spisů především upozornit ostatní na naivitu vzrůstající sympatizace s totalitními režimy a naopak ukázat na jejich vady. Pro jeho díla je typické zaměření se na problematiku nespravedlnosti a nemorálnosti.

Z tohoto hlediska je významným dílem jeho dystopický román *Devatenáct set osmdesát čtyři*, v němž Orwell zobrazil vnitřní svět člena totalitní společnosti, prostřednictvím jehož perspektivy nám obdivuhodným způsobem ukazuje principy totalitních režimů. A právě tento vnitřní svět se stává hlavním námětem pro analýzu tohoto románu. Cílem je především odhalit jeho morální postoje a na základě vývoje příběhu určit způsob a smysl jeho vnitřního boje za svobodu. Zabývat se budu také žánrem dystopie spolu s tím, jakým způsobem se v Orwellově románu projevuje. Důležitým faktorem, jenž značně ovlivnil jeho literární tvorbu, jsou jeho zkušenosti. Z tohoto důvodu se zaměřím i na jeho život a postupný názorový vývoj.

Tato kniha je dle mého názoru pozoruhodná především svým detailním a často i realistickým popisem totalitní společnosti. Tato na první pohled fiktivní společnost však vznikla na základě reálných společností, jež se rozvíjely během Orwellova života i po něm. Právě fakt, že toto zobrazení společnosti částečně koresponduje s reálnými rysy nejen v historii, může u čtenáře vyvolat zamyšlení nad povahou současné společnosti.

2. George Orwell

George Orwell byl významný anglický prozaik, esejista a literární kritik, žijící mezi lety 1903 a 1950, známý hlavně svými antitotalitními postoji. Tyto postoje se objevily, kromě několika esejí, především v jeho nejslavnějších knihách *Farma zvířat* a *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Obě knihy byly napsány až v posledních letech jeho života, což ukazuje na postupný vývoj jeho názorů a zájmů v průběhu života.

Pravým jménem Eric Arthur Blair se narodil v tehdy britské Indii, kde jeho otec téměř dvacet let pracoval pro britské impérium. Orwell v Indii příliš dlouho nepobyl. Matka jej i s jeho starší sestrou odvezla do Anglie, kde byla výchova dětí snadnější.

Už od počátku života se v Orwellovi projevovalo nadšení pro literaturu. Nejen, že od útlého věku rád četl, dokonce i psal, což přimělo jeho matku poskytnout mu nějaké vzdělání, a tak ho v jeho osmi letech poslala do internátní školy. Ta pro něj však byla spíše jako vězení, což později popsal ve své esejí *Such, Such Were the Joys*. Následně získal stipendium na jednu z nejlepších škol v Británii; Eaton, což bylo místo, kde konečně mohl rozvíjet svou individualitu a kde měl příležitost věnovat se psaní.

Po dokončení školy se však místo věnování se dalšímu studiu či svému milovanému spisovatelství rozhodl přidat k Indické imperiální policii. Tohoto rozhodnutí však později litoval. Díky zkušenostem získaným během služby v Indii začal cítit znechucení z britského imperialismu, rozhodl se tak toto místo opustit. Nespravedlnost a krutost imperiálního systému později reflektuje v esejích *Shooting an Elephant* (1936), *A Hanging* (1931) a v románu *Barmské dny* (1934).

V roce 1927 se tedy Orwell vrací zpět do Anglie, kde začíná znovuobjevovat své literární ambice. Jako téma své tvorby si vybírá životy těch nejnižších vrstev tehdejšího Londýna a Paříže, které byly soudobou společností v podstatě ignorovány. „*He wanted not simply to shed light on their suffering, but to make others who were better off understand that poverty wasn't an abstraction.*“¹ Nejlepším způsobem, jak poznat jejich strastiplný život bylo pro Orwella přímé pozorování. Inspiraci získával nejprve v Paříži, později i v Londýně. V Londýně se pak věnoval učitelství a zároveň i psaní své první knihy o chudobě v těchto dvou městech. Kniha nesla název *Na dně v Paříži a Londýně*.

---

¹ SHELDEN, Michael. *The world of George Orwell*. s.17

Byla vydána v roce 1933 pod pseudonymem George Orwell, který si zvolil především kvůli obavám z neúspěchu.

Ty se ukázaly být zbytečné, kniha *Na dně v Paříži a Londýně* byla kritiky přijata velmi kladně. Orwell tak nemarnil čas a začal pracovat na své druhé knize, která měla vypovídat o jeho zkušenostech spojených s roky strávenými u Indické imperiální policie. Kniha nesla název *Barmské dny* a jejím posláním byla hlavně kritika imperialismu. Další z jeho prvotních, nepolitických děl jsou například *Clergyman's Daughter* (1935), a o něco později vydaná autobiografická kniha *Keep the Aspidistra Flying* (1936).

Z počátku své romanopisecké kariéry do děl často vkládal bohatý popis okolní krajiny (*Barmské dny*), od čehož však postupem času ustupoval. Při psaní některých svých knih zase použil svůj jedinečný styl: Inspirován Joyceovým *Odysseem*, Orwell ve svých fikcích vytváří hrdiny žijící zcela obyčejné životy. Nahlíží na ně přitom ze dvou perspektiv: „*he tries to observe the world of social outcasts from both within and without, subjecting himself to their pains while also analyzing their plight from an intellectual distance.*“²

Na rozdíl od Joyce se však Orwellova díla zabývala konkrétními problémy. Nešlo mu o vytvoření uměleckého díla, cílem jeho knih se stalo sdělení určité informace: „*I do not say to myself, 'I am going to produce a work of art.' I write it because there is some lie that I want to expose, some fact to which I want to draw attention, and my initial concern is to get a hearing.*“³ Uměním v jeho dílech se tedy stává spíše odhalení a zpracováním určitého problému.

Třicátá léta 20. století s sebou přinesla problémů hned několik: Hitlerův fašismus, Stalinovu krutovládu a velkou hospodářskou krizi. Orwell, se svým smyslem pro spravedlnost tomu nedokázal jen přihlížet. Svá díla tak stále více zaměřuje na politická témata. Na tato témata pak nahlíží pohledem socialisty. Přesto však, že byl socialistou, nelíbila se mu představa vědeckého socialismu. Nevěřil totiž ve státní autoritářské instituce, které vedou stát striktně na základě určité ideologie, nelíbila se mu ani idea kolektivního vlastnictví. Za socialistu se považoval především kvůli snaze socialistů bojovat s chudobou. Jeho představa socialismu se shodovala s představou obyčejného

---

² SHELDEN, Michael. *The world of George Orwell*. s. 23

³ ORWELL, George. *Why I Write* [online].

pracujícího člověka: „*To the ordinary working man [...] Socialism does not mean much more than better wages and shorter hours and nobody bossing you about ... often, in my opinion, he is a truer Socialist than the orthodox Marxist, because he does remember, what the other so often forgets, that Socialism means justice and common decency.*“⁴

Jedna z těch socialisticky zaměřených je kniha *The Road to Wigan Pier* (1937). Tématem knihy byl politováníhodný život nezaměstnaných, ale i pracujících ve městečku Wigan v severní Anglii. Životní podmínky místních obyvatel považoval dokonce za horší, než jaké viděl v barmských slumech. Tato kniha byla doposud jeho nejúspěšnější dílem.

Dalším mezníkem jeho života, jenž ovlivnil jeho tvorbu, byla aktivní účast v občanské válce ve Španělsku. „*Unlike so many of his contemporaries, Orwell was eager to do more than just talk or write about political change. He wanted to take some active part in the international effort to oppose the spread of fascism.*“⁵ Výsledkem jeho účasti ve válce byly nejen zdravotní potíže, ale i kniha *Hold Katalánsku* (1938), popisující jeho zkušenosti z občanské války, politický teror, manipulaci či zradu. Kniha však není nářkem nad těmito hrůzami, naopak, Orwell tak vzdává hold všem lidem bojujícím za svobodu.

Krátce před vypuknutím druhé světové války Orwell vydal román *Nadechnout se* (1939), vyjadřující strach z budoucnosti ohrožované fašismem a válkou.

Když pak válka opravdu vypukla, Orwell kvůli svému zdravotnímu stavu nemohl nastoupit do armády. Na druhou stranu se ale mohl věnovat psaní. Během války napsal několik esejí, které spojil do dvou knih: *Inside the Whale* (1940) a *The Lion and the Unicorn* (1941). Kromě toho psal také recenze knih, v časopise *Horizon* zase publikoval některé své eseje.

Během války také spolupracoval s rádiovou stanicí BBC, která přenášela zprávy do strategicky důležité Indie. Práce ve velké organizaci mu však nevyhovovala, a tak se vrátil zpět k psaní novinových článků, recenzí a sloupků, ale i své další knihy, konkrétně *Farmy zvířat* (1945) – dystopii, jež byla, co se Orwellových názorů týče, logickým vyústěním současných událostí. Za účelem učinit své politické názory srozumitelnější, vytvořil Orwell ve své knize malou farmu vedenou zvířaty, jež měla být karikaturou Sovětského svazu. Přestože tato útlá kniha může na první pohled působit jako

---

⁴ ORWELL, George. *The Road to Wigan Pier* [online].

⁵ SHELDEN, Michael. *The world of George Orwell*. s.31

příběh pro děti, představuje ostrou kritiku Stalina a jeho despotismu. Knihu však lze interpretovat i jinými způsoby, lze ji vidět jako obecnou kritiku chamtivých politiků, jak komunistů, tak i kapitalistů. V tehdejší době bylo vydání podobné knihy velmi odvážné a riskantní, Orwellovi však nakonec přineslo slávu.

Jeho poslední a zároveň nejslavnější kniha *Devatenáct set osmdesát čtyři* byla vydána v roce 1949, kdy již Orwell bojoval s těžkou nemocí. Jako inspirace pro napsání této knihy mu sloužil opět Stalin a jeho způsob vlády v tehdejším Sovětském svazu. Kniha představuje fiktivní svět, ve kterém lidé žijí ve strachu, bídě a nesvobodě, pod neustálou manipulací, v podstatě jen kvůli prázdnému, za to ale neprůstřelnému systému, kde si hrstka lidí uspokojuje svou potřebu moci. Celý systém je detailně propracovaný a hierarchizovaný, a snaží se ovládnout nejen chování lidí, ale i jejich rozum a myšlenky.

Název může čtenáři připomínat snahu o predikci budoucnosti, Orwell jej ale zvolil spíše náhodně. Původní název *The Last Man in Europe* se vydavateli nezamlouval, a tak Orwell zvolil číslo, znázorňující blízkou budoucnost, tak, že zaměnil poslední dvě čísla v předchozím roce. Orwell v knize použil takové výrazy jako třeba Big Brother, thought police nebo thought crime, které jsou dnes často využívány i bez přímé spojitosti s dílem.

3. Literární žánr dystopie

3.1. Utopie versus dystopie

Fakt, že tento svět je velmi nedokonalé místo, dal vzniknout dvěma literárním žánrům, nejprve utopii, a po událostech dvacátého století i dystopii, též zvané anti-utopie. Přes mnohé odlišnosti těchto dvou žánrů, autoři své knihy píšou se zcela shodným záměrem – víra v lepší budoucnost světa.

Erika Gottlieb definuje tyto dva žánry následovně: „*The utopian pursuit of, the best of all possible worlds' is driven less by the search for happiness than by a determined faith in justice. Conversely, the world of dystopian fiction presents us with a society where the ruling elite deliberately subverts justice.*“⁶

Utopie, jež zobrazuje nejlepší možný svět, je velmi často definována jako přímý protiklad dystopie, neboli světa v jeho nejhorší podobě, který je často spojen s diktátorstvím fašismu či komunismu. Utopie ale nemusí být jenom protikladem dystopie, často je její přímou součástí. Na vztah mezi těmito dvěma žánry existuje několik názorů.

Gordin a kol. se na tyto dva žánry dívají takto: „*Despite the name, dystopia is not simply the opposite of utopia*“⁷, dystopie je podle nich spíše „*utopia that has gone wrong or a utopia that functions only for a particular segment of society.*“⁸ Erika Gottlieb vztah mezi těmito žánry vidí podobně a nazývá ho „*the push and pull between utopian and dystopian perspectives.*“⁹ V jejím podání to znamená, že existovala určitá původní utopická představa, ta se však jakýmsi způsobem změnila v situaci s katastrofálními důsledky. Případně utopie jakožto ideologie může fungovat ve skutečnosti jako dystopie. Tato skrytá hrozba je vyjádřena například v díle *Farma zvířat* George Orwella nebo Koestlerově *Darkness at Noon*, kde jsou praktiky diktátora skryté právě za utopickou ideologií.

---

⁶ GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial.*

⁷ GORDIN, Michael D, Helen TILLEY a Gyan PRAKASH. *Utopia/dystopia: conditions of historical possibility.* s. 1

⁸ GORDIN, Michael D, Helen TILLEY a Gyan PRAKASH. *Utopia/dystopia: conditions of historical possibility.* s. 1

⁹ GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial.* s. 8

Není však pravidlem, že je utopická ideologie součástí dystopie. Příkladem může být situace vyobrazena v knize *451 stupňů Fahrenheita* spisovatele Raye Bradburyho, kde vládnoucí elita naprosto neskrývaně, bez omlouvání svého způsobu vlády nějakou zcestnou ideologií, vystupuje v roli diktátora.

Za zmínku stojí i názor Gregoryho Claeyse. Podle něj je dystopie, spíše než protikladem, esencí utopie. Utopii lze totiž vyložit více způsoby: „*one person's freedom fighter is another's terrorist, one person's utopia is another's dystopia.*“¹⁰ Záleží tedy na úhlu pohledu daného člověka. Problém utopie je přímo v její podstatě. Pro tradiční utopii bývá typická snaha o dosažení rovnosti pomocí společného vlastnictví, což s sebou kromě mnoha výhod nese potlačení individuality a soukromí. Potlačení těchto hodnot by v dokonalé společnosti mělo být tolerováno kvůli společnému blahu. Na těchto principech však nestojí jen ideální společnost, ale i totalitarismus. Definice utopie se totiž často shoduje s definicí ideologie. Z tohoto pohledu je mezi utopií a dystopií jen velmi tenká hranice.

Zajímavý názor na tuto problematiku má i Lyman T. Sargent, když přemýšlí, zda by šla uplatnit utopie na naši nedokonalou společnost: „*Life in a perfect society is best even for imperfect people because they will accept it as better or law (force) will impose it.*“¹¹ Dle něj antiutopičtí autoři věří, že „*a deliberately constructed society of this sort can only be maintained by continual use of force.*“¹² Vláda dokonalého státu tak musí mít velmi silné postavení, tato skutečnost ale nevyhnutelně vede až k diktátorství. A přesně takto se z původně utopické společnosti stává dystopická.

3.2. Anti-utopie versus dystopie

Jak jsem uvedla již na začátku této kapitoly, dystopie je často ztotožňována s pojmem anti-utopie. Přesto mnozí odborníci tyto dva pojmy rozlišují. V obou případech jde o zobrazení světa v negativní podobě, přesto je anti-utopie definována spíše jako žánr, jenž „*do not restrict themselves to an "internal" critique of Utopian visions but which*

---

¹⁰ CLAEYS, Gregory. *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage* [online]. s. 15

¹¹ SARGENT, Lyman Tower. *Authority & Utopia: Utopianism in Political Thought* [online]. s. 569

¹² SARGENT, Lyman Tower. *Authority & Utopia: Utopianism in Political Thought* [online]. s. 569

*move to a rejection of Utopianism from a position allegedly outside it.*¹³ Toto tvrzení lze vysvětlit na příkladu *Farmy zvířat* George Orwella, kde prasata neustále ospravedlňují své nečestné a sobecké řízení farmy tím, že jednájí v zájmu všech zvířat. Skrže svou moc se snaží vytvořit nejlepší možnou společnost, tedy utopii. Přes veškeré snahy však vzniká společnost, která se jako utopie pouze tváří. Členové této společnosti si však nesprávnost zřízení neuvědomují, a pokud ano, je jim nějakým způsobem odůvodněna. Na anti-utopii tedy nahlížíme z objektivního hlediska.

Naopak v dystopii vládnoucí skupina své jednání nezdůvodňuje utopickými ideály. Kritika zřízení je pak zásadně subjektivní. Hodnotitel je tedy osoba, jež je přímou součástí dané společnosti. Veškeré špatnosti ve své společnosti prováděné vládnoucí elitou si uvědomuje a vypráví své zkušenosti dle svého subjektivního, avšak elitou neovlivněného názoru. Název tohoto žánru pak napovídá, že nejde o přímý protiklad utopie. „*The Greek prefix dys* (δυσ-) *signifies ill, 'bad' or 'abnormal.'*“¹⁴

3.3. Charakteristika dystopie

Dystopie je literární žánr, který kombinuje tragédii a politickou satiru. Tento žánr formuje čtenáři před očima postapokalyptický svět či dysfunkční společnost ovládanou totalitním režimem. Pro dystopii je typické ztělesnění nesvobody a nespravedlnosti. Člověk je nucen čelit neustálému teroru ze strany místní svrchované moci, ať už v podobě člověka či umělé inteligence. Dystopie tak nastavuje temné zrcadlo naší společnosti a snaží se o odvrácení hrozby doposud stále řešitelných problémů.

Autoři dystopií bývají většinou ti, kteří zanevřeli na vizi utopie a co se týče budoucího vývoje světa, jsou plni zklamání a pesimismu. Svě knihy píší nejen jako umělecká díla, ale i jako varování. Náš svět totiž není dokonalé místo, a tak se v jeho chodu vyskytuje mnoho zásadních chyb. Tyto chyby jsou pak v dystopii stupňovány až do krajností. Náš nedokonalý svět je tak ještě více nedokonalý. Světy, které ve svých dílech autoři vyobrazují, navíc bývají dosazeny do blízké budoucnosti. Účelem je přimět

---

¹³ BALASOPOULOS, Antonis. *Anti-utopia and Dystopia: Rethinking the Generic Field* [online]. s. 60

¹⁴ Dystopia. Dostupné z: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia>.

čtenáře zamyslet se nad dnešním světem, který by se docela jednoduše a velmi brzy mohl stát světem z jím čtené fikce.

Velmi nápadným znakem klasických dystopií bývá fakt, že kniha nekončí tzv. ‚happy endem‘. Součástí autorova varování bývá vyobrazení úpadku světa bez možnosti vrátit jej zpět do původní podoby: *once we allow the totalitarian state to come to power, there will be no way back.*¹⁵ Hlavní hrdinové tak i přes svou snahu bojovat za lidskou důstojnost navzdory diktatuře nakonec končí bezmocní v rukou vládnoucí elity, navíc bez jakéhokoli ovlivnění systému. Autorovo varování tak zní naléhavěji, protože na rozdíl od hlavního hrdiny má čtenář stále naději na svou záchranu.

Klasickým znakem dystopie je sociální kontrola obyvatel dané země. „*While utopian societies seek to achieve social harmony, one defining feature of most dystopias is the desire to impose severe social restrictions on the characters' lives.*“¹⁶ Jedním z takových rysů může být sociální stratifikace oné společnosti, kde každá sociální třída bývá striktně definována a příslušnost k ní vynucována. To znamená, že ve většině případů je hranice mezi nimi nepropustná. Příkladem takového rozdělení může být *Konec civilizace* Aldouse Huxleyho, kde jsou obyvatelé rozděleni do jednotlivých kast podle inteligence ještě před narozením. Obvyklý pak bývá i nezměrný sociální rozdíl mezi nejvyšší, vládnoucí třídou a třídou nejnižší.

Dalším nápadným znakem dystopie, stejně jako totalitních režimů, je rozvrat soukromé sféry života. Společnost včetně hlavního hrdiny v dystopickém románu žije pod neustálou kontrolou, téměř bez existence hranice mezi oblastí soukromou a veřejnou. Člen takovéto společnosti by většinou ani neměl trávit čas o samotě. Například v románu Jevgenije Zamjatina *My* je lidem zakázáno být mimo zraky veřejnosti více než hodinu denně. V románu *Devatenáct set osmdesát čtyři* je zase pobyt o samotě značně podezřelý.

Výrazným rysem je i tlak na uniformitu neboli jednotnost. Dystopická společnost bývá přísně rovnostářská a schopnost vynikat či vybočovat je chápána jako nerovnost, což se jeví jako záminka tyto vlastnosti potlačovat. Jedinou oblastí, v níž lze vynikat tak může být oddanost vládnoucí skupině či jedinci. Bez možnosti ovlivnit průběh svého života či projevit individualitu, poddává se společnost nepřekonatelné síle vládnoucí elity.

---

¹⁵ GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial*. s. 4

¹⁶ Dystopia. Dostupné z: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia>.

Přestože hrdinové románů určitým způsobem vzdorují, nakonec oné síle rovněž podlehnou, a to za mnohem horších okolností.

Jedním z nejdůležitějších rysů dystopie je výskyt moderních technologií. Protože bývají dystopie zasazeny do více či méně vzdálené budoucnosti, daná společnost oplývá řadou pokročilých technologií. Jak jsem již zmínila výše, jedním ze znaků dystopické společnosti je absence soukromého života, a to z části i kvůli těmto technologiím. Tyto technologie využívané vládnoucí elitou bývají oproti těm dnešním velmi pokročilé a mohou jim tak pomáhat v udržování dosavadní diktatury tím, že kontrolují veškerý pohyb všech členů společnosti. Jejich použití je nejjednodušším a nejspolehlivějším způsobem, jak mohou vedoucí členové získávat nejen kompromitující materiály o svých občanech. Na druhou stranu technologie, jež se dostávají i nižším vrstvám obyvatelstva bývají často ještě primitivnější než ty současné. Toto využití moderních technologií se vyskytuje například v knihách *451 stupňů Fahrenheita* a *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Některé dystopie naopak varují před přílišnou modernizací strojů. V takových dystopiích mohou mít moderní technologie ve státě vedoucí pozici. Například v knize *Mechanické piano* Kurta Vonneguta se technický vývoj vědcům vymknul z rukou natolik, že veškeré složky života začnou být řízeny moderními stroji. V obou případech většinou platí nepřímá úměra; čím vyvinutější jsou moderní technologie, tím regresivnější začíná být lidská mysl, což je však v dystopické společnosti žádoucí jev.

Dystopická společnost mívá i své státní „sekulární náboženství“, kdy je upřednostňován „ritual of human sacrifice“¹⁷ před spravedlností a právem. Elitou bývá pravidelně připomínán nějaký fiktivní zločin v minulosti spáchaný pravým či zcela smyšleným nepřítelem. V zájmu zachování oné víry jsou ze stejného činu průběžně obviňováni a následně i veřejně trestáni převážně nevinní členové společnosti. Tento psychický teror navíc utvrzuje každého občana v tom, že se nikdo nemůže cítit zcela bezpečně. Vyjma toho státem uznávaného pak není žádné jiné náboženství tolerováno. Jediným uctívaným vzorem bývá obvykle hlava státu.

Typický je i závěrečný soud s hlavním hrdinou knihy, jenž je provázen charakteristickým dystopickým prostředím zlého snu. Během tohoto závěrečného soudu je proti sobě stavěna hrdinova víra v individualitu a ideologie vládnoucí elity zaměřená

---

¹⁷ GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial*. s.11

proti individualitě. Vývojem situace je hrdina zasvěcen do komplotů vládnoucí honorace, ke konci procesu je však za své názory krutě potrestán. Tento soud hraje velmi významnou roli v knize *Devatenáct set osmdesát čtyři*, ale i v knihách *Konec civilizace*, *My*, *451 stupňů Fahrenheita* a *Mechanické piano*.

Dystopie může být také definována jako „*a system worse than our own*.“¹⁸ Tato definice však nepokrývá zcela všechna díla žánru dystopie. Je třeba rozlišovat dystopii západní a dystopii východní a střední Evropy. Zatímco západní autoři mají pouze určitou ideu života v totalitní společnosti, autoři střední a východní Evropy jsou její přímou součástí. U dystopii východní a střední Evropy je tedy typický popis vlastní společnosti tak, jak opravdu funguje a jak by fungovat neměla. Ve svých dílech popisují realitu, jelikož si horší svět představit nedokáží.

Mnoho autorů dystopii vedla k napsání knih potřeba ukázat pravou tvář sovětského ‚socialismu‘, za jehož maskou se skrývala velká nesvoboda, nespravedlnost a krutost. Pro autory západní dystopie byla tato díla zároveň „*projections of the fear that their writers' own society in the West could be moving towards a type of totalitarian dictatorship already experienced as historical reality in USSR and in Eastern and Central Europe*.“¹⁹ Jejich knihy jsou tedy psány hlavně jako varování či jako prevence právě kvůli reálnému nebezpečí proniknutí totalitarismu i do západních zemí.

---

¹⁸ SARGENT cit. dle GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial*. s. 5

¹⁹ GOTTLIEB, Erika. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial*. s. 7

4. Znaky dystopie v románu *Devatenáct set osmdesát čtyři*

Orwellův román *Devatenáct set osmdesát čtyři* je typickým příkladem literárního žánru dystopie. Hlavním motivem knihy je zápas jedince proti systému, jenž je založen na totalitarismu. Dílo je reakcí na sovětský socialismus, který svou ideologií v té době ohrožoval i občany okolních států. Orwell tedy knihu píše především proto, aby otevřel oči západní společnosti a varoval je tak před reálným nebezpečím okupujícím východ Evropy.

Tento román je, vedle Huxleyho *Konce civilizace* či Zamjatinova *My*, řazen mezi klasické dystopie. Důvodem je jeho orientace na téma nespravedlnosti a ztráty svobody, tedy totalitarismu. Touha ukázat lidem skutečnou tvář totalitarismu a varovat je před jeho nebezpečnými, skrytými záměry vedla Orwella k napsání této knihy, která odhaluje možné důsledky naší lhostejnosti. A právě varování před zhoršením současných problémů je příznačné pro žánr dystopie. Kniha byla vydána v roce 1949, což byla doba plná fatálních selhání naší společnosti. Je proto přirozené, že chtěl Orwell společnost varovat před dalším rozpínáním těchto negativních projevů lidství.

Orwell ve své knize prezentuje postrevoluční svět, rozdělený na tři obrovské mocnosti, jenž ztratil veškeré vyhlídky na demokratickou společnost. Hlavní postava románu Winston Smith necítí, jako většina jeho spolupracovníků, loajalitu k vládnoucí straně země. Naopak, začíná si stále více uvědomovat nesmyslnost stranické ideologie a jeho myšlenky směřují stále více k možnostem oslabení její moci. Jako jeden z mála si uvědomuje, co totalita znamená pro jeho svobodu a lidskou důstojnost. Prostřednictvím perspektivy uvědomělého Winstona nám tak Orwell může představit fungování diktatury přímo zevnitř.

Celou knihu provází téměř hororová nálada, která je pro dystopii typická. Z celé této atmosféry je pak nejpatrnější všudypřítomný strach. Winston musí být neustále opatrný, musí neustále kontrolovat nejen to, co říká či dělá, ale i veškeré projevy svého těla, a to i během spánku. Nebezpečné mohou být i myšlenky. Strana sice zatím nepřišla na způsob, jak nahlédnout člověku do hlavy, přesto je schopna odhadnout závadné myšlení například z tlukotu srdce nebo výrazu tváře. Strach, který Winston prožívá, je opodstatněný. Na člena Strany, který se vůči Straně nějak proviní, s největší pravděpodobností čeká „*tortures, drugs, delicate instruments that registered your nervous reactions, gradual wearing-down by sleeplessness and solitude and persistent*

questioning.²⁰ Závěrem toho všeho je pak nejčastěji smrt a vaporizace. To znamená, že člověk najednou přestane existovat, a to nejen v přítomnosti, ale i v minulosti. Nejenže nikdy nežil, ale nikdy se ani nenarodil.

Dalším výrazným prvkem dystopické atmosféry této knihy je osamělost. Přestože člověk většinu času tráví mezi ostatními členy strany, nebudují mezi sebou takřka žádné hlubší vztahy: „*You did not have friends nowadays, you had comrades.*“²¹ Nejenže přátelství není podporováno, lidé ho ani nevyhledávají, jelikož vědí, že nemohou jeden druhému důvěřovat. Nedostatek lidské soudržnosti je využíván rámci sociální kontroly. Ten je udržován již od mládí v tzv. Zvědech. Každý člověk je pak vnímán jako potenciální nepřítel, který může toho druhého nahlásit za sebemenší prohřešek vůči Straně. Nikdo nikomu nemůže věřit, a tak je lidská soudržnost neustále oslabována či přímo ničena. Kde nevzniká důvěra, nevzniká soudržnost a to znemožňuje jakoukoli revoltu. Jedinec se nepostaví sám proti všem. Přírozený cit či tělesná přitažlivost jsou v Oceánii také nepřípustné, a to i v manželství. Rodina zde, až na plození dětí, nemá v podstatě žádnou funkci a je Stranou spíše tolerována než podporována. Děti zde fungují jako pomocný orgán Ideopolicie, jelikož své rodiče mohou kontrolovat ve dne v noci. Veškeré vazby mezi lidmi jsou zde zpřetrhány a místo lásky je podporována spíše zloba, nenávist a nedůvěra. Zvláštní kontrast pak představuje použití slova ‚bratr‘ ve jménu vůdce Strany. Ta se tak patrně snaží zastoupit funkci rodiny a cit mezi členy rodiny zaměnit za pravověrnost.

Tato atmosféra je výrazně podpořena okolním prostředím, ve kterém se veškerá nenávist, strach a zoufalost jakoby zhmotňuje. Staré, rozpadající se domy bývalého Londýna, které zpustošil konstantní válečný stav, provází obyvatele na každém kroku. Vše je studené a šedé, špinavé. Estetičnost je stavěna až daleko za funkčnost. Z úsporných důvodů však často zůstává pozadu i ona funkčnost.

Pro Stranu, a pro jakékoliv diktátorství, je dále typická manipulace, zkreslování či přímé falšování pravdy, sledování členů Strany a nakonec i podpora mentální regrese občanů státu. Oceánie také neustále válčí s jednou z mocností a právě to se stává ideálním příkladem pro fungování totalitní společnosti. Udržování válečného stavu je totiž jedním z pilířů totalitní vlády zobrazené v knize *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Při použití

---

²⁰ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 210

²¹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 62

myšlenkové dovednosti zvané doublethink je válka skutečná a jejím účelem je porazit okolní mocnosti. Ve skutečnosti je ale válka žádoucí, umělý proces, v němž je podstatné: „*to use up the products of the machine without raising the general standard of living.*“²² Udržet v chodu průmysl, aniž by byl svět bohatší, jde v praxi jen pomocí války. Průmysl tedy vyrábí válečný materiál, ničí hmotné statky a záměrně tak udržuje masy v bídě. Lidé, kteří nemají uspokojené základní potřeby, ani neprahnu po poznání a nedochází k dosažení přílišné inteligence. Lidé schopni myslet by si dříve či později uvědomili, že „*the privileged minority had no function, and they would sweep it away.*“²³ (Orwell, s. 240) Fakt, že je moc soustředěna pouze v rukou malé skupinky lidí se stává přijatelnější i díky mentalitě válečného stavu.

Manipulace a falšování reality je také velmi důležitou součástí totalitní vlády. Typicky jde o pozměňování minulosti a přítomnosti podle aktuálních potřeb Strany, přitom nebývá výjimkou, že změny jsou naprosto protikladné. Aby bylo možné něco takového praktikovat, je třeba opět použít doublethink, neboli:

*„to know and not to know, to be conscious of complete truthfulness while telling carefully constructed lies, to hold simultaneously two opinions which cancelled out, knowing them to be contradictory and believing in both of them, to use logic against logic, to repudiate morality while laying claim to it, to believe that democracy was impossible and that the Party was the guardian of democracy, to forget whatever it was necessary to forget, then to draw it back into memory again at the moment when it was needed, and then promptly to forget it again.“*²⁴

Nejvýraznějším prvkem manipulace je v tomto románu právě pozměňování minulosti. Strana vládoucí Oceánii si tímto způsobem udržuje své absolutní postavení. Toto postavení spočívá z velké části na víře obyvatel, že Strana je neomylná, což je ve skutečnosti daleko od pravdy. Aby nedošlo k pochybnostem o Straně, je třeba neustále pozměňovat minulost tak, aby byla v souladu se současností. Jelikož je minulost udržována jen pomocí lidské paměti a psaných záznamů, není pro Stranu příliš obtížné přizpůsobit si ji jakkoli chtějí. Pomocí techniky doublethinku ovládají lidské vědomí, změnit a zlikvidovat původní písemné záznamy potom již není problém. Pokud nějaká skutečnost není v paměti ani v písemných záznamech, pak skutečností nikdy nebyla.

---

²² ORWELL, George. 1984 [online]. s. 238

²³ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 240

²⁴ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 44

Příkladem takových skutečností mohou být předpovědi strany, statistiky o výrobě, ale i reálné osoby. Na pozměňování minulosti pracuje i sám Winston v Oddělení záznamů. Náplní jeho práce však není falšování skutečnosti, ale dle Strany pouze opravování „*slips, errors, misprints, or misquotations.*“²⁵

Pozměňování minulosti má i jiný účel. Strana předkládá různé nepravdivé statistiky, které vždy tvrdí, že výroba se zvyšuje a životní úroveň neustále stoupá. Jelikož lidé nemají srovnání s reálnou minulostí, snadněji věří, že jsou na tom lépe, a život v Oceánii se pro ně stává snesitelnější. Takoví lidé pak nemají potřebu jakkoli vzdorovat.

V tomto románu se objevuje i další znak dystopie – sociální stratifikace a nerovnost obyvatelstva. Společnost je zde rozdělena na tři fixní skupiny. Tyto tři skupiny, mezi něž patří Vnitřní strana, Vnější strana a proléti, nejsou prvotně dány narozením, jsou však propustné pouze z části: „*Between the two branches of the Party there is a certain amount of interchange, but only so much as will ensure that weaklings are excluded from the Inner Party and that ambitious members of the Outer Party are made harmless by allowing them to rise. Proletarians, in practice, are not allowed to graduate into the Party. The most gifted among them, who might possibly become nuclei of discontent, are simply marked down by the Thought Police and eliminated.*“²⁶ Sociální mobilita je tedy možná pouze mezi členy Strany, i tak je ale výjimečná a spíše preventivní.

Tyto tři složky Oceánské společnosti se od sebe navzájem velmi liší. Nejnižší třídou jsou proléti, kteří zároveň tvoří největší část obyvatelstva Oceánie. Vyznačují se chudobou, nevzdělaností, těžkou fyzickou prací a téměř absolutním nezájmem o politiku Strany. Podstatná část pravidel Strany se na ně nevztahuje, nejsou sledováni a je jim ponechána velká svoboda. Další složku společnosti tvoří střední třída nazvaná Vnější strana. Tu tvoří menší část obyvatelstva složená z úředníků, pracujících různými způsoby pro Stranu. Člen Vnitřní strany je inteligentní a schopný, zároveň však důvěřivý a neuvědomělý. Co se týče privilegií, těch se jim příliš nedostává. Jejich životní úroveň se od té prolétské příliš neliší. Daleko větší odlišnost je dána jejich nesvobodou a velkou mírou kontroly. Poslední a zároveň nejvyšší skupinu v této hierarchii tvoří Vnitřní Strana, což je skupina přímo kontrolující chod Oceánie. Členové této skupiny bývají velmi inteligentní a zpravidla nejvíce podléhají Stranické ideologii. Tato malá skupina lidí

---

²⁵ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 52

²⁶ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 264

oplývá jistými privilegii: „*well-appointed flat, the better texture of his clothes, the better quality of his food and drink and tobacco, his two or three servants, his private motor-car or helicopter—set him in a different world from a member of the Outer Party.*“²⁷ Na vrcholu pomyslné pyramidy pak stojí Velký bratr, vůdce, spíše však tvář celé Strany.

Dalším znakem dystopie je záměrně podporovaná duševní regrese obyvatel totalitního státu. V knize *Devatenáct set osmdesát čtyři* jde opět o jeden ze základních pilířů totalitarismu. Cílem totalitní vlády je „*enforcing not only complete obedience to the will of the State, but complete uniformity of opinion on all subjects.*“²⁸ Toho je postupně dosahováno již od mládí duševním výcvikem. Tento výcvik formuje člověka nezpůsobitelného, navíc neochotného přemýšlet o věcech intenzivněji. Pomocí fungování mysli na principu crimestop, blackwhite a doublethink se člověk stává pravověrným. Nespokojenost z takto pustého života je pravidelně odsouvána a rozptylována Dvěma minutami nenávisti a Strana si snadno udrží si své postavení.

Dalším regresivním činitelem je newspeak; oficiální jazyk Oceánie, jehož účelem je redukce slovní zásoby a tím i postupná redukce myšlení. Myšlení totiž ohrožuje moc Strany. Inteligentní lidé se s větší pravděpodobností dopouštějí ideozločinů, a proto je třeba myšlení co nejvíce zjednodušit, nejlépe naprosto zlikvidovat: „*there will be no thought, as we understand it now. Orthodoxy means not thinking—not needing to think. Orthodoxy is unconsciousness.*“²⁹ Co se týče nejpočetnější části obyvatelstva, tzv. prolétů, ti jsou ponecháni svobodně svému osudu. Jak říká jedno z hesel Strany: „*Proles and animals are free.*“³⁰ Tato svoboda je jim ponechána, jelikož Stranu ohrozit v podstatě nemohou. „*They can be granted intellectual liberty because they have no intellect.*“³¹ Přestože Winston vidí jedinou naději právě v prolétech, při setkání s nimi si uvědomuje, že jakákoliv vzpoura z jejich strany je skutečně velmi nepravděpodobná. Při svém intelektu, který je záměrně a trvale omezován, si tito lidé ani nedokáží uvědomit, že jsou utlačováni.

Moderní technologie, tak typické pro dystopii, se objevují i v tomto románu. Modernizace však neprobíhá v rámci zlepšování kvality života. Věda a technologie se

---

²⁷ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 242

²⁸ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 260

²⁹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 68

³⁰ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 92

³¹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 265

zdokonalují v podstatě jen ve dvou odvětvích: válčení a policejní špionáž. Jiné oblasti vědy a techniky jsou naopak velmi zaostalé. Z oblasti špionáže jsou významnou složkou obrazovky. Od obrazovky se obvykle očekává přenos obrazu směrem k příjemci, ta v Oceánii má však i něco navíc: přenos probíhá oboustranně. To znamená, že „*the telescreen received and transmitted simultaneously. Any sound that Winston made, above the level of a very low whisper, would be picked up by it, moreover, so long as he remained within the field of vision which the metal plaque commanded, he could be seen as well as heard.*“³² Téměř každého člena Strany lze tedy neustále sledovat. Výjimku tvoří členové Vnitřní strany, kteří jsou sice také sledováni, ale jako jediní mají možnost obrazovku dočasně vypnout. Přes to všechno je každý nucen žít svůj život s vědomím, že musí neustále kontrolovat každé slovo, každý svůj pohyb.

S tím souvisí další charakteristika dystopie: ztráta soukromí a přísná uniformita. Přesto, že v tomto směru neexistují žádné psané zákony či jiná ustanovení, jakýkoliv projev individuality se v Oceánii trestá. Ani v soukromí není možné vyjádřit jakoukoliv jedinečnost, neboť členové Strany soukromí v podstatě vůbec nemají. Veškeré tyto restrikce jsou přísně kontrolovány ideopolicií třeba právě pomocí výše zmíněných obrazovek. Situaci velmi dobře vyjadřuje dnes již často v přeneseném významu používaná fráze „*BIG BROTHER IS WATCHING YOU*“³³, která na plakátech obklopuje celou Oceánii. Winston musí často předem zvažovat důsledky svého jednání. Jakákoliv výstřednost z jeho strany by byla považována za kompromitující a snadno by vedla k zatčení, později až k vaporizaci. V konkrétní podobě se tento znak projevil v knize například při Winstonově návštěvě prolétské části města: „*As usual, there was no definite rule against talking to proles and frequenting their pubs, but it was far too unusual an action to pass unnoticed.*“³⁴ Zvláštním momentem je pak okamžik, kdy Winston v těchto ulicích potká Julii a ve snaze znemožnit jí udání přemýšlí o jejím zabití. V tu chvíli se zdá, že přítomnost v prolétské části města je závažnější provinění než vražda. Prohřešek proti Straně je tedy v Oceánii horší než prohřešek proti lidskosti. To vše ukazuje nejen absenci lidskosti uvnitř Strany, ale i to, jak přísně Strana od svých členů vyžaduje uniformitu.

---

³² ORWELL, George. 1984 [online]. s. 5

³³ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 4

³⁴ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 111

Román se projevuje jako dystopie i v závěru, kdy je Winston zadržen ideopolicí a vyslýchán na Ministerstvu lásky. Zde probíhá nemilosrdný výslech a mučení jak psychické, tak fyzické. Přes poslední pokusy vzdoru je Winston nakonec pokořen Stranou v zastoupení O'Briana. Stává se z něj pravověrný člen Strany, perfektně ovládající svou mysl v jejím zájmu. Konec je tedy pro Winstona, jakož i pro celou společnost velmi nepříznivý, tedy klasicky dystopický. Winston je tak jako jeden z mnoha zneškodněn neporazitelnou Stranou, která bez jakékoliv změny pokračuje v očividném, přesto skrytém teroru svých občanů. Tento konec naznačuje beznadějnost jakéhokoliv hrdinského činu, pokud je učiněn proti již pevně zakořeněné totalitní vládě.

Projev dystopie v tomto románu značí i samotný název románu: *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Kniha z roku 1949 je jakoby pohledem do poměrně blízké budoucnosti roku 1984. Děj se navíc odehrává v téměř postapokalyptické verzi Londýna, rozbombardovaného kvůli neustálému válčení třech mocností. Celé toto schéma krásně vykresluje dystopickou atmosféru nejhoršího možného světa a umocňuje tak poselství knihy.

5. Totalitarismus

5.1. Definice totalitarismu

Totalitarismus je nedemokratická forma vlády, jež se pro společnost zcela zásadním způsobem projevila v první polovině dvacátého století a v mnohých případech si udržela pozici i v polovině druhé. Spojována je s německým nacismem, fašismem, později především sovětským bolševismem. Totalitarismus není jednotně definován, základem však bývá autokracie spojená s ideologií a nesvoboda v různém smyslu slova. Encyclopedia.com kupříkladu uvádí tuto definici:

„Extreme in its denial of liberty, totalitarianism conveys a regime type with truly radical ambitions. Its chief objectives are to rule unimpeded by legal restraint, civic pluralism, and party competition, and to refashion human nature itself.“³⁵

Samotný výraz vznikl v roce 1923, kdy ho poprvé použil Giovanni Amendola, v době, kdy se tento fenomén teprve začínal projevovat, především pro potřeby označení fašismu v Itálii. Tento výraz však brzy začal zahrnovat i přes různé rozdílnosti také národní socialismus v Německu, dále i režim v tehdejší Sovětské svazu. V současnosti lze do této kategorie zahrnout také režim v KLR, Číně či Kambodži, ale i radikální Islám. Za zmínku stojí i názor sociologa Ervinga Goffmana, který ve svém díle *Asylums* (1961) nazírá na běžně akceptované státní instituce, zahrnující například léčebny, vězení či kasárny, jako na totalitní instituce.

„[...] totalitarianism was not an exotic species of regime “over there“ but a legitimized institution or trend deeply embedded within modernity as a whole.“³⁶

Přestože se jednotlivé totalitní režimy v mnohém velmi liší, existují určité charakteristiky, které dané režimy spojují a dávají jim tak onu etiketu totalitarismu. Totalitarismus má tedy tyto znaky:

- Součástí totalitních režimů je vždy nějaká ideologie. Zpravidla bývá revoluční a snaží se vytvořit zcela nový, lepší řád společnosti.

---

³⁵ BAEHR, Peter. Totalitarianism.

³⁶ BAEHR, Peter. Totalitarianism.

- Tváří jediné vládnoucí strany bývá charismatický vůdce, vynikající svou neomylností a všemohoucností, jemuž jsou lidé povinni vyznávat bezpodmínečnou oddanost.
- Neomezená výkonná moc je rovněž typická pro totalitarismus. Výkonná moc však není přesný název pro vládnoucí skupinu, jelikož předpokládá dělbu moci, což v totalitní společnosti obvykle nefunguje.
- Typický je kolektivismus, ať už socialistický či kapitalistický.
- Totalitní režimy mívají zcela pod kontrolou sdělovací prostředky i uměleckou tvorbu.
- Dalším znakem je odstranění nejen opozice, ale i jedinců s nehodícím se původem či rasou. Pro potrestání je rozhodující spíše to, jaký daný člověk je, než co udělal.
- Totalitní režim je tedy charakteristický hromadnými čistkami, ať už z rasově, třídně či politicky orientovanými, při kterých mohou umírat i statisíce lidí.
- Silnou zbraní totalitních režimů bývá teror a zastrašování nepřátel. Mimo jiné i pro tyto účely bývá zřízena tajná policie, která disponuje značnými pravomocemi.

5.2. Orwellův postoj vůči totalitarismu

5.2.1. Utváření Orwellových antitotalitních názorů

George Orwell žil právě v době, kdy se výše zmíněné režimy svou krutostí nesmazatelně zapisovaly do dějin. Nejen události s nimi spojené značně ovlivnily jeho postoj a tedy i tvorbu, důležitým faktorem byla i jeho vlastní životní zkušenost. Orwell se za celý svůj život setkal s imperialismem, socialismem a v neposlední řadě i s totalitarismem. A právě jeho hluboké sociální cítění a smysl pro spravedlnost mu nedovolovali tomu všemu jen přihlížet.

Odpor vůči autoritářství si Orwell začal postupně utvářet již během svého působení v Barmě, kde se setkal s britským kolonialismem. Během této zkušenosti viděl ze strany britského impéria vůči domorodým obyvatelům pouze neúctu, utlačování a jiné nespravedlnosti a nectnosti. Ve své eseji *Shooting an Elephant*, věnované tomuto tématu, například zmiňuje:

„Theoretically—and secretly, of course—I was all for the Burmese and all against

*their oppressors, the British. As for the job I was doing, I hated it more bitterly than I can perhaps make clear. In a job like that you see the dirty work of Empire at close quarters. The wretched prisoners huddling in the stinking cages of the lock-ups, the grey, cowed faces of the long-term convicts, the scarred buttocks of the men who had been Bugged with bamboos—all these oppressed me with an intolerable sense of guilt.*³⁷

Tyto zkušenosti postupně pomáhaly formovat jeho smysl pro spravedlnost a soucit, tedy vlastnosti pro něj tak typické. Tyto charakterové kvality pak byly ještě více posíleny zkušenostmi získanými během života na pokraji bídy.

*„First I spent five years in an unsuitable profession (the Indian Imperial Police, in Burma), and then I underwent poverty and the sense of failure. This increased my natural hatred of authority and made me for the first time fully aware of the existence of the working classes, and the job in Burma had given me some understanding of the nature of imperialism: but these experiences were not enough to give me an accurate political orientation*³⁸

Několik let před napsáním jeho vynikajících antitotalitních děl *Farma zvířat* a *Devatenáct set osmdesát čtyři* se Orwell účastnil občanské války ve Španělsku, kde bojoval po boku levicové strany proti Frankově fašismu. Tato zkušenost byla pro Orwellův názorový vývoj klíčová. Zde se také poprvé setkal s praktikami Stalinova totalitarismu. Přímý kontakt s těmito režimy jej posunul mnohem blíže k antitotalitním postojům. *„It taught me how easily totalitarian propaganda can control the opinion of enlightened people in democratic countries.*³⁹ Druhá světová válka následovaná studenou válkou už ho v těchto názorech už pouze utvrdila.

*„The Spanish war and other events in 1936-37 turned the scale and thereafter I knew where I stood. Every line of serious work that I have written since 1936 has been written, directly or indirectly, AGAINST totalitarianism and FOR democratic socialism, as I understand it.*⁴⁰

V té době Orwell začal psát více politická díla, zaměřená především proti

---

³⁷ ORWELL, George. *Shooting an Elephant* [online].

³⁸ ORWELL, George. *Why I Write* [online].

³⁹ ORWELL, George. *Preface to translation of 'Animal Farm: A Fairy Story' on Ukrainian language* [online].

⁴⁰ ORWELL, George. *Why I Write* [online].

totalitarismu. I přes politický charakter se však stále snažil psát knihy jakožto literárně umělecká díla, a přiblížit je tak potenciálnímu čtenáři. Inspiraci pro svá antitotalitní knihy našel i v dílech ostatních spisovatelů, například Arthura Koestlera, Jevgenije Zamjatina či Jamese Burnhama. Věděl, že hrozby vykreslené v oněch dílech jsou určitým způsobem reálné, a proto je třeba před nimi lidi varovat a vyhnout se tak dalšímu rozpínání totalitarismu.

„[...] totalitarianism was not merely a theoretical threat from a fictional future. The urgency of Nineteen Eighty-Four, and of much of Orwell's wartime and post-war writing, springs clearly from his sense that totalitarianism was already proving dangerously attractive to many on the left, not least intellectuals.“⁴¹

Jeho strach byl opodstatněn faktem, že i v Británii se vyskytovali lidé, kteří se Stalinovým režimem sympatizovali. Především britští socialisté chtěli věřit tomu, že někde socialistická země opravdu existuje. Také díky místnímu zpravodajství, jež bylo v tomto ohledu značně zkreslené, bylo pro obyvatele Británie nemožné posoudit skutečnou povahu ruského socialismu. Zásadním problémem byl tedy fakt, že Rusko bylo považováno za socialistický stát, takže jeho prohřešky by měly být promíjeny či rovnou přehlíženy, což dle Orwellova názoru zcela podkopávalo původní ideu Socialismu: *„[...] it was of the utmost importance to me that people in western Europe should see the Soviet régime for what it really was.“⁴²* Z tohoto důvodu cítil potřebu odhalit západu skutečné nebezpečí, které Ruský ‚socialismus‘ představuje.

5.2.2. Projevy Orwellových anti totalitních postojů v jeho dílech

George Orwell byl nepochybně velmi soucitný a morální člověk se smyslem pro spravedlnost. Přestože pod výše zmíněnými totalitními režimy nikdy přímo nežil, dokázal ve svých esejích a románech úctyhodně popsat principy těchto režimů a zprostředkovat tak jejich nebezpečí čtenářům západní společnosti. V tomto ohledu hrál Orwell spolu se svými politickými satirami, esejemi, dystopiemi, ale i novinovými články důležitou roli v boji proti totalitarismu.

---

⁴¹ AARONOVITCH, David. 1984: George Orwell's road to dystopia.

⁴² ORWELL, George. *Preface to translation of 'Animal Farm: A Fairy Story' on Ukrainian language* [online].

Jak se on sám zmiňuje ve své eseji *Why I Write*, po zkušenosti s občanskou válkou ve Španělsku v roce 1936 se ve svých dílech věnuje především boji proti totalitarismu. Skrze jeho tvorbu můžeme poznávat jeho postoj vůči těmto režimům. Mezi tato díla lze zařadit jednoznačně jeho dvě nejznámější knihy *Farma zvířat* a *Devatenáct set osmdesát čtyři*, ale i mnohé z jeho esejí.

Principy fungování totalitního státu velmi zdařile popsal právě ve výše zmíněných knihách. Ve svých esejích pak často přímo hovořil o nebezpečí a nástrahách soudobých režimů.

Alegorický satirizující román *Farma zvířat* vznikl jako reakce na proruské názory britské levice a její zaslepenost vůči krutosti Ruského režimu. Orwell chtěl odkrýt pravou povahu Sovětského mýtu v příběhu, kterému by všichni rozuměli, a rozšířit tak tuto skutečnost mezi co nejvíce lidí. Takže skrze příběh o domácích zvířatech prezentoval Orwell Marxovu teorii a události skutečně spjaté s Ruskou revolucí. Podstatou knihy je pak postupná proměna pravidel ve prospěch prasat, která představují vládnoucí elitu Ruska. Na konci zjišťujeme, že tyranie na farmě se pouze změnila do jiné podoby. Jeden příklad za všechny je jedno ze sedmi přikázání, které se mění ze „*all animals are equal*“⁴³ na „*all animals are equal but some are more equal than others*“⁴⁴. Revoluce tedy ještě nemusí znamenat svobodu. Orwell tak využil tento jednoduchý způsob, aby lidem osvětlil skutečnou podobu totalitního Ruska. Vytvořil ale nejen jeho model, ale celkový prototyp totalitního systému, který postupně přechází přes zářné porevoluční začátky až po pevně hierarchizovanou společnost, nesvobodu a manipulaci.

V Orwellově románu *Devatenáct set osmdesát čtyři* se jeho anti totalitní postoje projevují nejvíce, nejspíše i proto, že tato kniha byla jeho poslední. Orwell zde detailně a snad i trochu nadneseně popisuje jeho představu fungování totalitního státu. Zde se například projevuje jeho názor na vnitřní svobodu jednice uvnitř totalitního státu: „*The fallacy is to believe that under a dictatorial government you can be free inside. [...] The secret freedom of the mind which you can supposedly enjoy under a despotic government is nonsense, because your thoughts are never entirely your own.*“⁴⁵ Ani hlavní hrdina románu není zcela vnitřně svobodný, na konci románu pak vnitřní svobodu ztrácí úplně. Vyjadřuje zde i jeho myšlenky o provázanosti jazyka s myšlením. Koncept Newspeaku

---

⁴³ ORWELL, George. *Animal Farm* [online] s. 9

⁴⁴ ORWELL, George. *Animal Farm* [online] s. 51

⁴⁵ ORWELL, George. *As I Please.*, 1946

vznikl z názoru, že v totalitních společnostech upadá jazyk a tím upadá i myšlení.

V této knize se také objevuje koncept čisté moci, jakožto hlavní motivace vlády Oceánie, což koresponduje s jeho názorem na tehdejší vůdce totalitních států. V jeho článku pro britské noviny *Tribune* napsal, že moc jako taková se stává přitažlivější než bohatství:

„It is not easy to find a direct economic explanation of the behaviour of the people who now rule the world. The desire for pure power seems to be much more dominant than the desire for wealth.“⁴⁶

Knih v podstatě shrnuje veškeré jeho zkušenosti, úsudky a postoje, jež si utvořil v době mnoha válek a revolucí, kdy každá nová politická teorie nakonec vedla k totalitarismu.

Tímto tématem se zabývá i v několika svých esejích. Pro příklad jsem vybrala dvě z nich: *Ohlédnutí za Španělskou válkou* a *The Prevention of Literature*. Kupříkladu v esejí *Ohlédnutí za Španělskou válkou* píše o svém prvním setkání s naprosto lživými zprávami místních novin, které spíše než o tom, co se stalo, psaly o tom, co se stát mělo. Zvěrstva, jež ve Španělsku prováděli fašisté, ani nemohla být prezentována pravdivě. Fašistický tisk tedy v rámci propagandy produkoval jednu lež za druhou.

„I saw great battles reported where there had been no fighting, and complete silence where hundreds of men had been killed. I saw troops who had fought bravely denounced as cowards and traitors, and others who had never seen a shot fired hailed as the heroes of imaginary victories.“⁴⁷

Díky této zkušenosti pochopil, že zvěrstva prováděná fašisty a jakýkoliv jiným totalitním režimem nejsou tak strašná jako to, že jejich propaganda naprosto popírá objektivní pravdu a tím si může jakkoliv přetvářet jak minulost, tak i budoucnost.

Ve své esejí *The Prevention of Literature* pak zmiňuje především zhoubný charakter totalitních systémů pro kvalitu všech druhů literatury. Trpí především autoři próz, jejichž knihy, aby byly vydávány, musejí projít notnou autocenzurou, což značně zhoršuje hodnotu daného díla. Německá literatura za vlády Hitlera téměř zanikla. Fašismus v Itálii způsobil to samé. Kvalita ruské literatury se pak od počátků revoluce

---

⁴⁶ ORWELL, George. *As I Please.*, 1946

⁴⁷ ORWELL, George. *Looking Back on Spanish War* [online].

markantně zhoršila. Důvodem je fakt, že kvalitní literatura vzniká jako produkt racionality jedince. Racionalita, stejně jako představivost jde ruku v ruce se svobodou projevu. Pokud člověku není dána svoboda, pak je ohroženo i jeho myšlení a hodnotná literatura zaniká. Autoři, kteří píšou knihy i přes nesvobodu projevu jsou většinou ti, kteří přijmou podmínky totality. Takový autor nejen, že píše braky, ale ničí i sám sebe jako spisovatele.

6. Charakteristika postav románu *Devatenáct set osmdesát čtyři*

6.1. Charakteristika Winstona a jeho vnitřní morální postoj

Hlavním hrdinou Orwellova románu *Devatenáct set osmdesát čtyři* je Winston Smith, na první pohled obyčejný člen Vnější strany. Winston pracuje na Ministerstvu pravdy v Oddělení záznamů a jeho práce spočívá v přizpůsobování minulosti současnosti tím, že pozměňuje výtisky místních novin, takzvaných ‚Timesů‘. Svou práci odvádí odpovědně, dokonce v ní po intelektuální stránce nalézá uspokojení. Jediný, ale zásadní rozdíl mezi ním a většinou členů Strany je jeho uvědomělost. Na tu má vliv nejen jeho inteligence, ale i fakt, že si doposud Strana nepodmanila jeho paměť. Jako jeden z mála si tak uvědomuje ubohost a bezduchost života v Oceánii. A jako jeden z mála si stále zachovává lidskost a především zdravý rozum, a to i přesto, že o něm chvílemi značně pochybuje.

Winston však není hrdina v pravém smyslu slova. Výrazně kladné charakterové kvality bychom u něj hledali marně. Je spíše člověk jako každý jiný. V podmínkách, v nichž se nachází, v sobě ale přeci jen dokáže nalézt kousek odvahy a svým způsobem se postavit té obrovské síle, která proti němu stojí. Jeho způsoby resistance však nejsou nijak okázalé. Spíše než v činech, tak ve svých myšlenkách neustále bojuje s nuzností každodenního života. V zájmu zachování vlastního života se sice víceméně podřizuje uniformitě, ale ve svých myšlenkách zůstává svobodný až do poslední chvíle.

V průběhu románu se několikrát pokusí o čin, jenž neodpovídá stranickým normám. Nicméně vždy si uvědomuje, jak bezmocný vůči Straně vlastně je, a že trestu se dozajista nevyhne. Je si vědom toho, že jedinec nic nezmuže, ale nedokáže se smířit s ubohým životem, který žijí jeho pravověrní kolegové, jimiž víceméně pohrdá. Bezmoc je pocit, který u něj převládá, mísí se však i se špetkou naděje, která zachovává Winstonovu víru v lepší budoucnost. Neustále věří, že ve skrytu duše každý Stranu nenávidí, a že existuje nějaký tajný odboj či jiná lidská síla, která v budoucnu rozpoutá revoluci. A právě tato naděje a víra v něm vzbuzují touhu vzepřít se i přesto, že ví, že jeho vzpoura bude s jistotou krutě potrestána. Přece se však do ní pouští se stále větším odhodláním a intenzitou.

Winstonovy osobnostní kvality a hodnoty se během románu postupně vyvíjejí a mění. Zobrazení tohoto vývoje bych ráda představila na konkrétních situacích zobrazených v románu.

*„He had moved from thoughts to words, and now from words to actions. The last step was something that would happen in the Ministry of Love.“*⁴⁸

Jeho osobní vzpoura je teprve v počátcích, když se snaží své myšlenky přenést do deníku, který si koupil v obchodě se starožitnostmi. Už samotná koupě deníku v něm vyvolává pocit viny. Uvědomuje si, že pouhé vlastnictví deníku je kompromitující a stačilo by kupříkladu k trestu smrti. Napsat do něj své myšlenky je pak v podstatě sebevražda. Přesto stále pokračuje v psaní a teď, když už je v takřka mrtvý, záleží mu už pouze na tom, aby zůstal naživu a při zdravém rozumu co nejdéle.

Dalším poměrně odvážným krokem, který podniká je koupě předrevolučního těžitka. Pro nás je to čin naprosto obyčejný, pro něj však určitým způsobem představuje svobodu, jakož i pozůstatek minulosti, který Strana nemůže změnit či vymazat. Stejně jako vlastnictví deníku i toto pro člena Strany představovalo značné nebezpečí.

To vše však byly jen bezvýznamné činy v porovnání s tím, co následuje. Nejriskantnější počin, který by byl pro pravověrného člena naprosto nemyslitelný, je zároveň hlavní zápletkou románu *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Jak jsem již uvedla v předchozí části této práce, veškerý kladný cit je v Oceánii nepřípustný a je tedy aktivně potlačován. Je proto s podivem, že za těchto nepříznivých podmínek se do sebe Winston a Julie zamilují. Udržovat jejich vztah znamená pro Winstona čiré bláznovství, přesto se s Julií nedokáže přestat vídat a ustavičně přemýšlí nad možnostmi jejich setkávání. V této souvislosti se u Winstona projevuje neobyčejná odvaha. Lze také vidět, že stále zůstává lidský a věří v přirozený lidský cit. Láska k Julii v něm probouzí touhu žít a zároveň zničit Stranu.

*„Their embrace had been a battle, the climax a victory. It was a blow struck against the Party. It was a political act.“*⁴⁹

Aby zůstali naživu co nejdéle, jejich schůzky probíhají za nejvyšší opatrnosti. Nicméně oba vědí, že jejich setkávání patří mezi zločiny, které se dají utajit jen velmi

---

⁴⁸ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 201

⁴⁹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 159

těžko, dlouhodobě je to pak prakticky nemožné. Vidina zatčení či smrti je však od dalších setkání neodradí. Winston se postupem času díky Julii stává odvážnější a silnější. Jeho vnitřní boj se přesouvá čím dál tím více od myšlenek k činům. Společná nenávist Strany a celé její ideologie je tak postupem času přivede až k členství v Bratrstvu, což je tajná organizace bojující proti Straně. Vědom si všech rizik s tím spojených, Winston horlivě přijímá členství a pro zničení Strany je ochoten udělat téměř cokoli. Členství v Bratrstvu mu dodává jistotu a jistým způsobem mu potvrzuje jeho vlastní duševní zdraví. Fakt, že existuje Bratrstvo a takzvaná Kniha, ho přesvědčuje o správnosti jeho myšlenek a postojů.

„[...] he knew better than before that he was not mad. Being in a minority, even a minority of one, did not make you mad. There was truth and there was untruth, and if you clung to the truth even against the whole world, you were not mad.“⁵⁰

Zajímavý je i Winstonův postoj vůči své matce, která je v románu několikrát zmíněna. Winstonova matka zmizela, stejně jako zbytek jeho rodiny, již před mnoha lety, ještě když byl Winston dítě. Winston na ni několikrát vzpomíná, vždy s pocitem, že za její zmizení může hlavně on. Uvědomoval si své sobecké jednání, jehož důsledkem matka i jeho nemocná sestra trpěly. Tento pocit v něm utvrzují i sny, které se mu o ní zdají. V jednom z nich se matka se sestrou noří do hlubin, přestože on byl stále nahoře. A nahoře zůstával právě proto, že ony klesaly dolů. Věděl, že zemřela z lásky k němu a teprve po letech si toho dokázal vážit. V kontrastu s bezcitností Strany později obdivuje její čistotu a srdečnost, tedy hodnoty, jež většina jeho spolupracovníků téměř nezná.

Největší zlom Winstonovy osobnosti přichází v poslední čtvrtině románu, kdy je společně s Julií zatčen Ideopolicií. V ten moment se veškerá jeho odvaha vytrácí a Winston se zcela poddává svému strachu.

„One of the men had smashed his fist into Julia's solar plexus, doubling her up like a pocket ruler. She was thrashing about on the floor, fighting for breath.“⁵¹

V této situaci by leckterý knižní hrdina zasáhl a svou partnerku by bránil. Avšak Winston, jak jsem uvedla již na začátku této části práce, není žádným ušlechtilým hrdinou a zachoval se tak, jak by se v této situaci, dle mého názoru, zachovala majorita: „*Winston dared not turn his head even by a millimetre.*“⁵² Během svého uvěznění na Julii sotva

---

⁵⁰ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 274

⁵¹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 281

⁵² ORWELL, George. 1984 [online]. s. 281

pomyslí a jeho láska k ní se stává spíše rozumovou záležitostí. Jeho myšlenky mnohem více směřují k němu samotnému, především k jeho nynějším strastem. Strach, hlad a bolest jej bez přestání provázejí každým dnem. Jeho někdejší touhu vzepřít se a bojovat nahrazuje touha najíst se a utišit bolest, chvílemi i touha ukončit život.

„Nothing in the world was so bad as physical pain. In the face of pain there are no heroes.“⁵³

Pod neustálým strachem, bolestí, ponižováním a psychickým terorem se jeho uvažování mění. Z inteligentního, odbojného Winstona se stává „*simply a mouth that uttered, a hand that signed.*“⁵⁴ Zcela zoufalý tak při sérii výslechů zpravidla přiznává vše, co od něj vyšetřovatelé žádají.

Tváří v tvář O’Brienovi, který se ho snaží “přivést k rozumu“ pomocí dalšího mučení, vyjádří Winston poslední zbytky odbojnosti a víru, že Strana jednou bude zničena. Postupem času se však Winston ve prospěch Strany čím dál tím více vzdaluje od svých původních názorů a postojů a akceptuje fakt, že Strana je neporazitelná a nesmrtelná.

„He had capitulated, that was agreed. In reality, as he saw now, he had been ready to capitulate long before he had taken the decision. From the moment when he was inside the Ministry of Love—and yes, even during those minutes when he and Julia had stood helpless while the iron voice from the telescreen told them what to do—he had grasped the frivolity, the shallowness of his attempt to set himself up against the power of the Party.“⁵⁵

I přes to, že se Straně vzdal po vědomé stránce, ve svém nitru zůstává nezměněn. Přes všechno mučení a vyslýchání si stále zachovává lásku k Julii a nenávisť k Velkému bratrovi, tedy emoce pro Stranu naprosto nepřijatelné. Čeká ho tak poslední krok k jeho stranické “dokonalosti“. Je poslán do proslulé místnosti 101, v níž je každý nucen čelit svému nejsilnějšímu strachu. Strachu, jemuž, na rozdíl od bolesti nedokáže čelit žádný obyčejný člověk. V konfrontaci s jeho osobní hrůzou tedy ani on nedokáže nadále odporovat a je Stranou definitivně zlomen. Právě schopnost zlomit ho jej přivedla až ke ztrátě rozumu a tedy i osobnosti. Nejen, že přestává milovat Julii, stává se navíc

---

⁵³ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 302

⁵⁴ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 306

⁵⁵ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 348

bezmyšlenkovitým členem Strany, tedy někým, kým ještě nedávno opovrhoval. Jásá nad vítězstvím Oceánie, ovládá doublethink, crimestop, blackwhite a bezmezně miluje Velkého bratra.

Z celého díla tedy vyplývá, že Winston i přes mnoho kladných vlastností není příliš výjimečným hrdinou. Spíše než odvaha, tak rozum mu nedovoluje podvolit se konformitě. Jeho snaha o revoltu je z počátku velmi mírná, postupem času získává více odvahy, nicméně jeho úsilí se vzhledem k moci Strany stává zcela bezvýznamné. Strach a fyzická bolest se stávají pohřebištěm jeho odhodlání. Winstonova statečnost a schopnost citu jsou zničeny v podstatě ihned z počátku jeho konfrontace s Ideopolicí a nakonec zcela podléhá síle Strany, stejně jako mnoho lidí před ním a jistě i mnoho po něm. Měli jsme tedy možnost skrze tento román sledovat osud jednoho z mnoha, člověka, kterým bychom se za těchto okolností mohli stát i my sami.

Dle mého názoru Orwell vytvořil hrdinu víceméně obyčejného a průměrného právě proto, aby jej přiblížil čtenáři. Čtenář, který se dokáže ztotožnit s Winstonem, s větší pravděpodobností dokáže vyslyšet autorovo varování před možná reálnou hrozbou totalitarismu. Protože jak se jednou totalitní vláda dostane k moci, pro průměrného občana je téměř nemožné tuto sílu zvrátit.

6.2. Rozdílnost názorů Winstona a Julie

Julie je stejně jako Winston členka Vnější strany a stejně jako on pracuje na Ministerstvu pravdy. Nejvíce je však spojuje fakt, že ani jeden z nich zcela nepodléhá moci Strany a oba si uvědomují nesmyslnost jejího počínání. Společná je jim tedy i nenávisť vůči Velkému bratru a Straně obecně. Přesto jsou dle mého názoru velmi odlišní. Rozdílnost nalzáme převážně v jejich pohledu na Stranu, v míře a způsobu vzdoru, ale i v jejich povaze.

Julie je mladá, hezká, sebevědomá, často až drzá. Winston je o několik let starší a naopak spíše nesmělý a ostýchavý, proto jej, a nejspíše i čtenáře překvapí, když se do něj Julie zamiluje. Velmi překvapující je to pak zvláště proto, že Julie působí na první pohled jako oddaná a zapálená členka strany, zároveň je členkou několika dobrovolných stranických sdružení a aktivně se v nich zapojuje. V průběhu románu zjišťujeme, že to

vše je pouze přetvářka, kterou však velmi úspěšně skrývá. Winston se sice také snaží skrývat své protistranické myšlenky, jde mu to však o poznání hůře než Julii.

Zatímco Winston Straně vzdoruje s určitým přesvědčením, že bude jednoho dne zničena, Julie tuto představu nesdílí. Právě z tohoto pohledu se jejich názory značně liší. Její představa života je na rozdíl od Winstona celkem jednoduchá. Pokud Straně nějak vzdoruje, tak spíše jen kvůli sobě samé v rámci uspokojování si svých momentálních potřeb a tužeb. Důležitější než budoucnost je pro ni přítomný okamžik. Naopak Winston často o budoucnosti přemýšlí, spíše než přítomnost je pro něj důležitější postupná destrukce Strany směřující až k jejímu kompletnímu zničení, a to i přestože ví, že v jeho životě toho není možné dosáhnout. Proto okamžitě využívá příležitosti přidat se k Bratrstvu. Julie se přidá také, ale dle mého názoru by tak sama bez Winstona nikdy neučinila. Je tomu tak pravděpodobně právě kvůli jejich odlišnému věku a době narození. Zatímco Winston se narodil před Revolucí, majíc určitou nejasnou vzpomínku na jiný, snad lepší režim, Julie se narodila až po Revoluci, nic jiného, než současný stav tedy nezná a myslí si, že Strana je nepřemožitelná. Dalším pravděpodobným důvodem je její nezájem o dění v Oceánii. Stranu sice nenávidí, ale o její učení se nezajímá. Netrápí ji ani nespravedlnosti, které Strana ustavičně páchá. Neustálé falšování, lži, nespravedlivé zabíjení ji nevadí, netýká-li se to přímo její osoby. Winstonovo vyprávění o těchto hrůznostech ji spíše nudí. Nemá tedy potřebu Stranu jakkoli poškozovat. Dle jejího názoru *„Any kind of organized revolt against the Party, which was bound to be a failure, struck her as stupid. The clever thing was to break the rules and stay alive all the same.“*⁵⁶ Vnímá Stranu jako nezměnitelnou instituci, proti níž nemá smysl se bouřit. Jediný způsob, jak dosáhnout svého vidí v ustavičném porušování pravidel. Z počátku se tedy nesnaží Stranu jakkoli poškodit, spíše naopak, pro Stranu dělá vše, co se od ní žádá a očekává:

„at Party rallies and spontaneous demonstrations, she had shouted at the top of her voice for the execution of people whose names she had never heard and in whose supposed crimes she had not the faintest belief. When public trials were happening she had taken her place in the detachments from the Youth League who surrounded the courts from morning to night, chanting at intervals ‘Death to the traitors!’ During the Two Minutes Hate she always excelled all others in shouting

---

⁵⁶ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 165

*insults at Goldstein. Yet she had only the dimmest idea of who Goldstein was and what doctrines he was supposed to represent.*⁵⁷

Díky její téměř všeobecné lhostejnosti je však schopná zachovat si zdravý rozum. Její nezájem tedy funguje jako jakýsi ochranný štít proti stranickému vymývání mozků.

Pro Winstona je svoboda „*the freedom to say that two plus two make four*“⁵⁸, tedy svobodně myslet, dále například nenávidět Stranu a milovat Julii a jediný způsob, jak toho dosáhnout je zničit Stranu. Pro Julii je svoboda porušování pravidel a sex. Přestože je aktivní členkou Anti-sexuální ligy, dalo by se říci, že je z pohledu Strany spíše promiskuitní. V porušování norem je tedy na rozdíl od Winstona velmi zkušená. Zná bezpečná místa a bezpečné způsoby schůzek a dokáže vše perfektně zorganizovat. Věří, že je možné vyhnout se zatčení a následné smrti, pokud si člověk dává velký pozor a dodržuje určitá pravidla: „... *she believed that it was somehow possible to construct a secret world in which you could live as you chose. All you needed was luck and cunning and boldness.*“⁵⁹ Jak jsem již zmínila výše, necítí zvláštní potřebu za svou nezávislost bojovat. Na druhou stranu je to právě ona, která svou otevřenou nenávistí Strany dodá Winstonovi odvalu, a posune ho dále v jeho odporu vůči režimu.

Určitá rozdílnost by se dala najít i v jejich vzájemném citu. Jeden druhého sice po celou dobu velmi miluje, avšak pro každého z nich je jejich vztah jinak prioritní. A to právě kvůli jejich největší názorové odlišnosti. Pro Winstona je Julie hodně důležitá, velmi důležitá je pro něj ale i destrukce Strany, pro niž je ochoten, na rozdíl od Julie, udělat cokoli. Nejvíce se tento rozpor projeví při jejich společné návštěvě O'Briena, kdy se přidávají k Bratrstvu:

„*You are prepared, the two of you, to separate and never see one another again?*“

'No!' broke in Julia.

It appeared to Winston that a long time passed before he answered. For a moment he seemed even to have been deprived of the power of speech. His tongue worked soundlessly, forming the opening syllables first of one word, then of the other, over

---

⁵⁷ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 192

⁵⁸ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 103

⁵⁹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 170

*and over again. Until he had said it, he did not know which word he was going to say. 'No,' he said finally.*⁶⁰

Zde je vidět Winstonovo zaváhání v kontrastu s Juliinou rozhodností. Zatímco Julie je zcela rozhodnuta neobětovat jejich lásku pro zničení Strany, Winston je v této otázce značně nerozhodný a jeho „ne“ není tak pevné jako to Juliino. Důvodem je pravděpodobně opět výše zmíněná lhostejnost Julie vůči Straně a jejím praktikám a naopak Winstonova morální potřeba nenechat věci tak, jak jsou. Lze tedy říci, že Winston je morálně vyspělejší než Julie.

Další rozdílnost můžeme nalézt v jejich pohledu na vlastní osud. Winston ví a je smířen s tím, že je Ideopolicie jednoho dne zatkne a jsou tedy již v podstatě mrtví. Julie se této představě brání. Možná ze strachu, možná proto, že nehledí příliš do budoucnosti, má problém si tento fakt přiznat. Hluboko uvnitř však ví, že když Winston říká „*We are the dead*“⁶¹, má pravdu. Nakonec se svému osudu opravdu nevyhnou a Julie, stejně jako Winston Straně podléhá.

6.3. Winstonův pohled na O'Briena

Zvláštní vztah v průběhu románu vzniká také mezi Winstonem a O'Brienem. I přestože v závěru zjišťujeme, že každý stojí na opačné straně, přetrvává mezi nimi zvláštní pouto, jakási vzájemná důvěra a sympatie.

O'Brien je na rozdíl od Winstona výše postavený člen Vnitřní strany. Již od počátku k němu Winston chová zvláštní úctu a obdiv, přestože ostatními členy Strany spíše pohrdá. Obdivuje především jeho neobyčejnou inteligenci a jakýsi šarm, který z něj vyzařuje, aniž by promluvil. Co ale přitahuje jeho pozornost nejvíce je jakási domnělá představa, že O'Brien je na jeho straně. Z tohoto pohledu se pro Winstona odehraje zásadní moment během Dvou minut nenávisti, kdy na okamžik střetnou nejen jejich pohledy, ale určitým způsobem i myšlenky.

„But there was a fraction of a second when their eyes met, and for as long as it took to happen Winston knew—yes, he KNEW!—that O'Brien was thinking the same thing as himself. An unmistakable message had passed. It was as though

---

⁶⁰ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 218, 219

⁶¹ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 170

*their two minds had opened and the thoughts were flowing from one into the other through their eyes. 'I am with you,' O'Brien seemed to be saying to him. 'I know precisely what you are feeling. I know all about your contempt, your hatred, your disgust. But don't worry, I am on your side!'*⁶²

Pouhý nejistý, dvojsmyslný záblesk jejich pohledů vyvolal ve Winstonovi naději a víru, že není sám, kdo Stranu nenávidí, a že možná opravdu existuje ono mýtické Bratrstvo, jež pracuje na postupném zničení Strany. Tolik naděje v jediný letmý pohled se čtenáři může zdát naivní, avšak s přihlédnutím k okolnostem, kdy sebemenší projev nesouhlasu je krutě potrestán, je tento úsudek nepochybně opodstatněný.

Další náznakem O'Brienova spojení je pro Winstona sen, který se mu před mnoha lety zdál, a v němž právě O'Brien významně figuruje. „*We shall meet in the place where there is no darkness.*“⁶³ To je jediná věta, kterou v onom snu vyslovil. „*Winston did not know what it meant, only that in some way or another it would come true.*“⁶⁴ Opět to však není nic průkazného. Přesto je však Winstonova víra stále silnější než pochybnosti. Dokonce, když začne psát deník, představuje si, že jej píše právě O'Brienovi, svému jedinému spojenci v tomto krutém, nespravedlivém světě. O'Brien se pro něj stává jakýmsi symbolem naděje a dodává mu tak odvalu nejen psát deník, ale postupovat k dalším, odvážnějším činům.

Jako obraz naděje vidí Winston O'Briena dokonce i po zatčení, kdy doufá, že ho nějakým způsobem zachrání před nekonečným utrpením uvnitř Ministerstva lásky. Velmi zajímavé je, že tato představa se téměř nezmění ani poté, co Winston zjišťuje, že O'Brien není ani přítel ani spojenc, ale naopak nepřítel a člen Ideopolicie.

*„It was O'Brien who was directing everything. It was he who set the guards on to Winston and who prevented them from killing him. It was he who decided when Winston should scream with pain, when he should have a respite, when he should be fed, when he should sleep, when the drugs should be pumped into his arm. It was he who asked the questions and suggested the answers. He was the tormentor, he was the protector, he was the inquisitor, he was the friend.“*⁶⁵

---

⁶² ORWELL, George. 1984 [online]. s. 22

⁶³ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 32

⁶⁴ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 32

⁶⁵ ORWELL, George. 1984 [online]. s. 308

Mučení, jež provádí sám O'Brien, mu Winston ani příliš nezalívá. Vnímá ho stále spíše jako svého ochránce, jako jediného člověka, který mu v tomto světě rozumí, a se kterým lze mluvit. Obdivuje jeho obrovskou inteligenci i přesto, že bezvýhradně uznává Stranu a její principy. Nicméně mezi nimi existuje zvláštní pouto, které Winston, a snad i O'Brien, chápe jako „důvěrné přátelství“.

Ani O'Brien nevnímá sám sebe jakožto jeho nepřítele, spíše jako zachránce či učitele, který ho přivede zpět k rozumu a zachrání ho před ním samým. Vidí totiž nejen jeho inteligenci, ale i potenciál a Winston mu, dle jeho vlastních slov, připomíná jeho samotného.

7. Smysl vnitřního individuálního odporu jedince ve vztahu ke společnosti

Kniha *Devatenáct set osmdesát čtyři* zobrazuje část života Winstona Smithe, jenž je nucen dodržovat normy režimu, s nímž zásadně nesouhlasí. Jeho velikou touhou je postavit se tomuto systému a získat svobodu. Autor mu však tuto výsadu neumožňuje, naopak, nechá jej Stranou zcela porazit a zahubí v něm i poslední zbytky naděje. Kniha tedy nepochybně vyjadřuje beznadějnost a zbytečnost jedincova odporu uvnitř totalitní společnosti, neboť v případě, že se totalitní vláda dostane k moci, je téměř nemožné ji svrhnout a vrátit se zpět k demokracii.

Mezi základní rysy tohoto režimu patří nesvoboda naprosto ve všech oblastech života, velmi propracovaná kontrola a hrozba krutého potrestání v případě odporu. Všechny tyto tři sféry jsou pak detailně propracovány a slouží zejména k prevenci či potlačení potenciálního odporu a tím udržení dané vlády u moci. Společnost je navíc značně individualizovaná, jakékoliv spolčování je nepřípustné. To vše zcela vylučuje možnost vést aktivní kolektivní odboj, nejenže by zde nemohl fungovat, za těchto podmínek by nemohl ani vzniknout. Jedinou sférou života, která může být jen stěží kontrolována, je myšlení, takže jediný, kdo se může Straně postavit je jedinec, ale pouze svým vnitřním latentním odporem. I ten však může být prováděn pouze v minimálním měřítku, jelikož trest hrozí i za velmi malé projevy odporu. Konkrétně v knize můžeme vidět několik případů tohoto odporu. V pokročilejší fázi jeho protestu si Winston například kupuje deník a těžítka, schází se tajně s Julií a nakonec se přidává i k Bratrstvu. V závěru knihy však zjišťujeme, že byl po celou dobu této etapy intenzivně sledován Ideopolicií, která pouze vyčkávala na vhodný okamžik pro jeho zatčení. Propracovaný systém sledování umožnil odhalit Winstonův odpor ihned v počátcích.

Z výše uvedeného tedy jasně vyplývá, že vnitřní individuální odpor je v totalitní společnosti vyobrazené v románu *Devatenáct set osmdesát čtyři* naprosto zbytečný. Totalitní vládu jím v podstatě nijak neohroží. Tento odpor tak může být určitým způsobem užitečný pouze pro samotného odpůrce. Jelikož myšlenky stále ještě patří pouze jemu, mohl si uvnitř alespoň dočasně zachovat zdravý rozum a důstojnost. Jiný význam však vnitřní individuální odpor v knize *Devatenáct set osmdesát čtyři* dle mého názoru nemá. Skrze tento profil nám Orwell prezentuje neovlivnitelnost již zakořeněného totalitního režimu, což je zároveň jeden z klasických znaků dystopie.

8. Závěr

Cílem této bakalářské práce byla především analýza Orwellova stěžejního antitotalitního díla *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Pro lepší pochopení Orwellovy tvorby byl v této práci zmíněn i život autora s přihlédnutím k mezníkům v jeho životě, jež zásadním způsobem ovlivnily jeho postoje a následně i tvorbu.

První část práce se tedy zabývala přímo životem George Orwella. Je zde krátce zmíněn jak jeho život, tak i jeho díla. Druhá kapitola charakterizovala žánr dystopie, přičemž zde byla rozlišena dystopie od utopie, dále pak dva často ztotožňované pojmy anti-utopie a dystopie. Tato kapitola pak byla jakousi předlouhou pro vypracování té třetí. V té byly důkladně popsány prvky dystopie, jež se v dystopickém románu *Devatenáct set osmdesát čtyři* vyskytují. Jako příklad mohu zmínit hierarchizovanou společnost, manipulaci, falšování reality či uniformitu. Další část práce tvořila obecná charakteristika totalitních systémů s přihlédnutím přímo k autorovým postojům vůči těmto režimům. Právě ony postoje, jež se formovaly na základě jeho zkušeností, byly pro analyzovanou knihu zásadní. Román vznikl jako poslední a zároveň nejbrilantnější souhrn Orwellových antitotalitních postojů. Díky realistickému popisu a depresivní atmosféře román zpravidla ve čtenáři vyvolává přesně ty pocity, jež Orwell zamýšlel. Poslední částí této bakalářské práce byla analýza hlavních postav tohoto románu. Charakterizován zde byl především hlavní hrdina, přičemž ostatní postavy byly popisovány ve vztahu k němu. Na základě této analýzy byl zhodnocen i význam hrdinova boje za svobodu, jež se jevil z počátku románu velmi nadějně, v závěru knihy se však ukázal být spíše marným.

Tato práce se především pokoušela o charakteristiku morálního postoje hlavního hrdiny, Winstona Smithe, který jako jeden z mála nazírá na totalitní režim Strany jako na nepřítele jeho zdravého rozumu a důstojnosti. Winston je člověk hluboce morální, smyslem života se pro něj stává destrukce systému, který ničí lidskou mysl i důstojnost, nemyslí přitom výhradně na sebe. Mohli jsme však vidět, že i přes mnohé kladné charakteristiky Winston neoplývá přílišnou odvahou. Když však v sobě v průběhu románu odvalu probudí a postaví se tváří v tvář celému systému, neuspěje. Naopak, pod obrovským tlakem nakonec i on přijímá nezvratný osud, který Strana svým občanům předurčuje. Z celého příběhu je tedy jasné poselství, jež Orwell do knihy vložil: Totalitní vlády jsou nejen ničivé, ale i nezničitelné. Tato úvaha pak čtenáře nutí k hlubšímu zamyšlení nad vlastní společností, jež se často s určitým motivem v knize shoduje.

Bibliografie

Primární

ORWELL, George. *1984*. Praha: Levné knihy, 2009. Československý spisovatel (Levné knihy). ISBN 978-80-7309-808-7.

ORWELL, George. *1984* [online]. 1949 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.planetebook.com/1984.asp>

ORWELL, George. *Animal Farm* [online]. 1945 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: http://msxnet.org/orwell/print/animal_farm.pdf

ORWELL, George. As I Please. *Tribune* [online]. 1946 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.telelib.com/authors/O/OrwellGeorge/essay/tribune/AsIPlease19461129.html>

ORWELL, George. As I Please. *Tribune* [online]. 1946 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.telelib.com/authors/O/OrwellGeorge/essay/tribune/AsIPlease19461108.html>

ORWELL, George. *Looking Back on Spanish War* [online]. London: New Road, 1943 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: http://orwell.ru/library/essays/Spanish_War/english/esw_1

ORWELL, George. *Shooting an Elephant* [online]. London: New Writing, 1936 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: http://orwell.ru/library/articles/elephant/english/e_eleph

ORWELL, George. *The Prevention of Literature* [online]. London: Polemic, 1946 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.orwell.ru/library/essays/prevention/english/e_plit

ORWELL, George. *The Road to Wigan Pier* [online]. University of Adelaide: eBooks@Adelaide, 2014 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79r/index.html>

ORWELL, George. *Why I Write* [online]. London: Gangrel, 1946 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: http://orwell.ru/library/essays/wiw/english/e_wiw

Sekundární

AARONOVITCH, David. 1984: George Orwell's Road to Dystopia. *BBC* [online]. 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/magazine-21337504>

BAEHR, Peter. Totalitarianism. *Encyclopedia.com* [online]. 2005. Dostupné také z: <http://www.encyclopedia.com/topic/totalitarianism.aspx>

BALASOPOULOS, Antonis. *Anti-utopia and Dystopia: Rethinking the Generic Field*. Athens: School of Research Interests, 2011. Dostupné z: https://www.academia.edu/1008203/_Anti-Utopia_and_Dystopia_Rethinking_the_Generic_Field_#

Dystopia. *New World Encyclopedia* [online]. 2015 [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia>

GORDIN, Michael D, Helen TILLEY a Gyan PRAKASH. *Utopia/dystopia: Conditions of Historical Possibility*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c2010. ISBN 06-911-4698-5.

GOTTLIEB, Erika. *Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial*. Ithaca, N.Y.: McGill-Queen's University Press, c2001. ISBN 0-7735-2206-9.

SARGENT, Lyman Tower. *Authority & Utopia: Utopianism in Political Thought* [online]. 1982, : 565-584 [cit. 2015-08-15]. Dostupné z: <https://syelavich.files.wordpress.com/2013/09/utopia.pdf>

SHELDEN, Michael. *The World of George Orwell*. Prince Frederick, MD.: Recorded Books, 2010. ISBN 978-144-9804-480.

STANSKY, Peter. Utopia and Anti-utopia: William Morris and George Orwell. *History Today*. 1983, 33(2). Dostupné také z: http://www.jstor.org/stable/4383114?seq=1#page_scan_tab_contents

STORGAARD, Claus B. *George Orwell, Socialist, Anarchist or What. . .?: On George Orwell's Political Development* [online]. 2008 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.theorwellreader.com/essays/storgaard.html#Chap4_3

VIEIRA, Fatima (ed.) a Lyman Tower SARGENT. *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*. Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 10-14.

VIEIRA, Fatima (ed.) a Gregory CLAEYS. *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*. Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 14-19.

WOODCOCK, George. George Orwell: British Author. *Encyclopedia Britanica* [online]. 2015 [cit. 2015-08-10]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/biography/George-Orwell>